HAN SER MUSIK OCH HÖR FÄRGER

FÄRGSTARK KOMPOSITÖR

Han har absolut gehör, hör toner när han ser en färg och vill gärna få in mer lekfullhet i konstmusiken. Stim-magasinet har träffat vårt nya svenska stjärnskott **Benjamin Staern.**

TEXT: HELENA KÄMPFE FREDÉN FOTO: ADAM HAGLUND

Att träffa Benjamin Staern på operahuset i Malmö känns lika naturligt som att träffa bagarens son i bagarboden. I princip är han uppväxt här, bland dammiga kulisser, loger och i det larmiga orkesterdiket. Där i diket fanns pappa Gunnar Staern som var chefsdirigent på Malmö Opera, och på scenen allt som oftast mamma som sjöng i kören men som sedermera blev kostymansvarig.

I dag är han själv anställd vid operan, som en av i Sverige ytterst få fast anställda tonsättare.

– Ja, det är rätt unikt. Förutom att tonsätta innebär min tjänst notskrivande och arrangerande. Vi är faktiskt två anställda tonsättare här på operan, och det är ju förstås trevligt med en kollega som jag kan bolla idéer med, säger han.

Benjamin Staern är en av de klarast lysande stjärnorna på konstmusikhimlen i dag. Han slog igenom år 2000 med det symfoniska verket *The Threat of War* som fick ett stort gensvar internationellt. I dag får Benjamin Staern beställningar från orkestrar, ensembler och musiker runt om i Europa. Senast skrev han en klarinettkonsert för Norrköpings symfoniorkester och klarinettisten Karin Dornbusch, som uruppfördes i våras. Och från och med hösten 2010 och tre år framåt är han Composer-in-residence hos New European Ensemble i Nederländerna. Samarbetet innebär att Benjamin Staerns musik kommer att framföras på många av de viktiga scenerna i Nederländerna och runt om i Europa – ett slags gräddfil till de stora sammanhangen.

ATT DET SKULLE bli musik för den unge Benjamin stod tidigt klart. Redan som sexåring satte han sig och började kopiera noter från partitur. Hans bild av vad noterna faktiskt symboliserade var lite luddig, men han fastnade för det rent grafiska.

– Jag fick en impuls och började skriva av noter som fanns i hemmet. Partituret var så snyggt, det lockade mig. Jag kunde sitta länge med noterna, minns han.

Benjamin var inte någon vanlig sexåring. Han har absolut gehör och kunde som barn vrida sig som en mask om han hörde en falsk ton på en inspelning.

– Absolut gehör är inte enbart positivt, påpekar Benjamin. Att sjunga i kör fungerade inte riktigt för mig – när en låt skulle transponeras upp eller ner en tonart, blev det svårt eftersom jag visste vilken tonart låten egentligen skulle gå i. För att inte tala om när kören sjönk en halvton …

Men det som verkligen gör Benjamin Staern till en rar fågel i musikvärlden är hans förmåga att koppla samman musik och färger. Fenomenet heter synestesi och är en ovanlig förmåga att blanda samman olika sinnesintryck.

FÖR BENJAMIN HAR förmågan nog alltid funnits där, men det var först som ung musikstudent som han förstod att det fanns ett namn på fenomenet.

– Det slog ner som en bomb i mig när jag förstod att det fanns och har funnits andra som kopplar samman färger och toner, berättar Benjamin.

Stora kompositörer som Messiaen och Rimskij-Korsakov har ägnat sig åt så kallat >>>

BENJAMIN STAERN

Ålder: 33.
Bor: Malmö.
Influenser: Stravinskij, Rossini, Schönberg för att nämna några få.
Lyssnar helst på: Allt möjligt, från tango och folkmusik till elektronisk musik och AC/DC. Just nu har jag mycket Wagner i huvudet, Parsifal är favoritoperan.
Oväntad talang: Duktig på språk, håller på att lära mig finska och holländska för tillfället.
Antal verk hos Stim: 81.

Benjamin Staern spar på musikidéer som andra spar på fina stenar.

BENJAMIN STAERN OM ...

... skapandet:
– Tricket är att försöka vara objektiv. Jag kan skriva fyra takter på ren intuition. Senare på dagen lyssnar jag på det med nya öron. Funkar det? För mig funkar en lagom avvägning mellan intuition och form.

... att vara ett musikaliskt underbarn:
– Det räcker inte att ha en stor begåvning, man måste vårda den. Utbildning är jätteviktigt. Man måste förädla tills man hittar sitt eget uttryck.

... passiv komposition:
– När jag är avslappnad kan jag se idéer flimra förbi som i trance. Jag behöver inte tänka ut något, idéerna kommer till mig. Jag kallar det passivt komponerande.

... att hitta sin egen röst:
– Det tar sin lilla tid. Man ska bida sin tid, ständigt producera och inte vara rädd för vad andra ska tycka.

>>> synestetiskt tonsättande, så han är i gott sällskap.

Han pekar på en röd skärm i operafoajén.

– När jag ser den röda färgen hör jag tonen ass. Och en vit yta framkallar ett C. Grått däremot, är tonkluster eller bara brus, säger Benjamin och brister ut i sitt karaktäristiska, bullriga skratt.

SYNESTESIN FUNGERAR även den omvända vägen – när han hör ett visst musikstycke upplever han samtidigt en färg för sitt inre. På Malmö Opera, där vi sitter och samtalar i foajén, ger man under kvällen Carmen.

– Ouvertyren till Carmen är tveklöst gul, eftersom A-dur klingar gult, säger Benjamin och nynnar de första takterna.

Det fascinerande med synestesi är att ingen av dem som har förmågan upplever samma sak. Det som klingar A för en person kan vara ett tveklöst D för en annan.

Benjamin har använt sin unika förmåga i sitt komponerande. Det tidiga stycket Color Wandering för brass är en färgvandring där färgerna styrde det musikaliska uttrycket. Hur det låter?

Surrealistiskt, tycker Benjamin Staern själv. Konstigt, menar andra.

– Det var ett försök att använda synestesin i komponerandet. Lite av ett experiment – man måste våga göra nya saker, säger han med ett skratt.

Men liksom det absoluta gehöret är synestesin inte bara av godo. Att ständigt höra toner när man ser en färg, eller för den delen bombarderas av färgintryck när man avnjuter ett musikstycke, kan lätt skapa kaos i hjärnan.

– Det är lätt att bli slav under sina intryck. Jag jobbar med att bli mer anti-intuitiv, att inte bara gå på mina sinnesintryck utan bli mer objektiv till mina musikaliska idéer, säger Benjamin.

IDÉERNA TILL NY musik får Benjamin lite när som helst. Att sitta fasta tider vid ett bord och komponera fungerar inte för honom.

– Bra idéer kommer i duschen, när jag promenerar eller gör något annat vardagligt. Då gäller det att vara lyhörd – de bästa idéerna kommer när man minst anar det.

Ibland utgår han från ett ämne i sitt komponerande, som i kammarensembleverket *Bells and Waves*. Som barn fascinerades han av klockorna i tredje akten i Tosca, och idén har följt med upp i vuxen ålder.

– Jag brukar göra så, jag spar mina bästa idéer i en idébank och tar fram dem senare. Det är lite som att samla på de finaste stenarna på stranden.

”Bra idéer kommer i duschen, när jag promenerar eller gör något annat vardagligt. Då gäller det att vara lyhörd – de bästa idéerna kommer när man minst anar det.”

Liksom Mozart har Benjamin all sin musik färdig i huvudet när idéerna väl kommer till honom. Orkestrering, klanger, stämmor – allt finns där. Det gäller bara att skriva ner allt i ett partitur.

– Det är bara grovjobb, det går snabbt, säger han obekymrat.

I höstas fick Benjamin Staern SMFF:s pris i kategorin ”årets viktigaste konstmusikpris i kategorin kammarmusik/mindre ensemble” för just Bells and Waves. Det var en märkbart överförtjust tonsättare som tog emot priset på Berns salonger.

– Det var oväntat, lite som att vara på Oscarsgalan. Mamma var där och grät av glädje när jag fick priset, berättar Benjamin.

Vad är då typiskt för Staern-soundet? Han utgår ofta från klangfärger i musiken. Andra karaktäristiska drag är gester, plötsliga infall, bra orkestrering och ”musik från en egen källa”, som en musikkritiker i Dagens Nyheter nyligen uttryckte det.

Och han är inte rädd för att lägga in humor i musiken.

– I ett stycke snodde jag en takt från Vivaldis *Fyra årstiderna*. Det lät inte alls som Staern, tyckte musikerna som spelade, säger han med ett gapskratt.

Att som tonsättare skriva beställningsverk är en prestigefylld uppgift. Någon betalar för verket och har både tankar och förhoppningar om vad som ska komma ut till sist.

Får du inte rampfeber när beställarna ska sätta sig in i musiken för första gången?

– Nej, jag tänker inte så. Jag är bara otålig: när får man höra det live? Senast när jag hörde Norrköpings symfoniorkester spela ett av mina nyskrivna verk, fick jag en sådan kick. Jag flög tio meter bakåt, så bra var det. Då är man nöjd. ■

TVÅ RÖSTER OM BENJAMIN STAERN

CHRISTIAN KARLSEN, DIRIGENT FÖR NEW EUROPEAN ENSEMBLE:

"Benjamin är nog en av mina absoluta favorittonsättare. Hans intuitiva förståelse för instrumentens möjligheter tillsammans med en helt säregen klangvärld, rytmiskt driv och en för samtiden ganska ovanlig lyrisk ådra skapar helt fascinerande verk. Med New European Ensemble har jag haft glädjen att samarbeta med honom om två ganska storskaliga verk och håller på att utveckla ett tredje. Det är fantastiskt hur väl mottagna hans verk har blivit när vi spelat dem utomlands. Jag är helt övertygad om att Benjamin kommer bli en av Sveriges främsta ambassadörer för ny musik."

MARTIN Q LARSSON, TONSÄTTARE OCH ORDFÖRANDE I FST:

"Benjamin är i sanning en fantastisk människa, ovanligt spirituell och spontan. Hans bakgrund har också medfört att han kan stora delar av musikhistorien mer eller mindre utantill, samt att han är fullständigt synestetisk; dvs han kan översätta musik till färger eller smaker eller nästan vad som helst."